

„Nincs egyéb dics s érdem,
mint az önérzet, s a mások
művelődése s boldogsága
előmozdítása s emelése
tudatából eredő beljuttalom.”

(Bolyai János)

Bolemant László Carlos
Drummond de Andrade
e.e.cumings Csillag Balázs
Doncsev Toso Fehér Enikő
Ferdinandy György Fiala
Ilona **Gyürky Katalin**
Hodossy Gyula **Jancsó Bese**
Bernadett Jancsó Péter
Juhász Kornélia Kövesdi
Károly **Lampl Zsuzsanna**
Roger McGough **Nagygéci**
Kovács József Peter Juščák
Radics Rudolf Robin
Skelton **Sz. Bodó Renáta**
Szentmártoni János **Tóth**
László Tózsér Árpád **Végh**
Zsoldos Péter

OPUS 76

2022/1

2022/1

Számunk képanyagát
Bolemant László
fotóiból
állítottuk össze.

A címlapon:
Kikötő

A hátlapon:
Fogság

irodalom - művészet
OPUS

Olvasmányos

Tózsér Árpád írásairól

A „más és más olvasási eljárások, más és más jelentések számára nem bezárja, hanem megnyitja a lehetőségeket – az egyik mottója is lehetne ez az idézet Tózsér Árpád *A lélek hossza* címmel megjelent, tanulmányokat, kritikákat, esszéket, jegyzeteket közlő kötetének. „Az utolsó hasonló jellegű kötetem 2012-ben jelent meg a pozsonyi Madách-Posonium Könyvkiadónál *Faustus Pozsonyban* címmel” – írja a szerző, és mindehhez azt teszi hozzá, hogy a tanulmányok és kritikák, főleg költői életművekről, illetve egyes verskötetekről szólnak. Nem mentegető-zésésképpen, de mégis magyarázó módon még azt is az olvasó tudomására hozza, hogy válogatása milyen szempontot követ: „a szemlélésre és értékelésre általam kiválasztott költők, írók névsorában ilyenféleképpen az olvasó hiába keres rendszert. A választásaim szubjektívak: csak kedves költőimről, íróimról szoktam írni, a »kiválasztottaimról«. A »kritika« szó görög eredetijének, a »krinó«-nak megfelelően. (Krinó = kiválasztani.) A választásom tehát egyben kritika is: pozitív kritika.”

A fejezetcímek is igazolják a fentieket: a költőkről, költői életművekről szóló első rész a *Tündérsíp és varázsfuvola* címet kapta, míg mindközönségesen *Próza* a címe az epikusokkal foglalkozó résznek. Ráadásul a kötet cím is versidézet, szintén a szerzőt idézve: „költőtől való a kötetem címe is: a »lélek hosszáról« Radnóti Miklós ír a *Levél a hitveshez* című versében, így: »megjártam érted én a lélek hosszát«. A vers, s vele együtt az értelmezője, mindig a »lélek hosszát« járja, a kritikus a költővel s művével a lélek terében és idejében együtthaladva jut el a mű lehetséges jelentéséig (a megértés kegyelmi állapotáig) és a racionális hatáselemzések gyakorlatáig”. A verset elemző esszé Radnóti felé főhajtás, a költészet felé viszont ennél is több, vallomás, hódolat: a versben szereplő „varázsolni” kifejezésről azt állítja, hogy az nem más ott, mint „a költészet szinonimája”. Tózsér szerint „a múltja jeleneteit megidéző költő a jelen háborús történéseinek a hatására s az egzisztencia diktálta feledés következtében átszervezi az emlékeit, azaz az emlékezés a költészet varázserejével jelenvaló jövővé teszi a múltat”. Így lehet, hogy a Radnóti bori verseit értelmező irodalomtörténészek gyakori kérdése, mely szerint hitte-e vajon a költő a koncentrációs táborban a túlélését, „a versek vonatkozásában irreleváns”, mert „költőjük nem a saját túlélésében hitt” – mondja Tózsér, „hanem a költői emlékezés csodájában”.

A 2020-ban a 85.születésnapját ünneplő költő és irodalomtudós első olyan kötete, mely tanulmányait, irodalomtörténeti jegyzeteit gyűjtötte egybe, 1970-ben jelent meg *Az irodalom valósága* címmel. Az azóta eltelt ötven év alatt – miközben annyi minden változott mind az irodalomban, mind annak szűkebb és tágabb környezetében, beleértve ebbe Tőzsér látásmódjának bizonyos jellemzőit is – valami állandó: az irodalom iránti elkötelezett érdeklődés, a nyugodtan szenvedélyként is jellemezhető attitűd. Egy jellemző példa a köteten kívülről: kortárs irodalmi folyóiratokban az elmúlt években elsősorban naplórészleteket közlő szerző egyik legújabb írásában egy fiatal szlovákiai magyar szerzőről ír, és kissé csalódottan jegyzi meg, hogy bár a szöveg jó, és a téma is fontos, hiányolja az új nézőpontokat, a más szemszögből való rátekintést. Egyrészt tehát nincs megállás, Tőzsér mindent, ami irodalom, figyelemre méltat, másrészt ítél is, ha kell.

Nagy idők nagy tanúja ő, aki Ottlikról írva (mintegy melleleg) megjegyzi, hogy 1964-ben, vagy 65-ben olvasta az *Iskola a határon*t, tehát az első megjelenés idején, de azt is őszintén leírja Lengyel Péter *Cseréptörése* kapcsán, ha annak idején nem került szorosabb viszonyba egy szöveggel. Utóbbi esetében időben közelebről és a recepciókkal, ha szükséges, vitázva foglalkozik. A vita, az állásfoglalás fontossága, az „ítélet legyen” kritikus-erkölcsi imperatívusza a kötet több pontján is előkerül. Ahogy arról is egyenesen fogalmazva beszél, ha a kritikairás művelésének öncélúvá válását tapasztalja. A Várady Szabolcsról szóló írás felütéseként konkrétan is elhangzik a tőzséri ítélet: „a kritika (manapság) nem valamiről szól, hanem maga a valami”.

A lélek hossza szövegei ezt a tételt erősítik, mégpedig így: a jó kritika valamiről szól és/de ettől maga is valamivé válik. Egy nagy formátumú költő a szerző, ez nyilvánvalóan könnyebben teljesül, de vannak ennek a szerzői kettőségnek csapdái is. Egy 2005-ös interjúban Elek Tibor kérdésére, mely a kritikusként használt modern irodalomelméleti szempontrendszerek és a posztmodern irodalmiság gyengeségeinek, hiátusainak egymásnak feszüléséről szól, pontos választ adott. „Hasonló logikával neveztek engem már »kettős ügynöknek« is, holott én egyszerűen csak »dilettáns« literátor vagyok, de a szó eredeti, olasz és renan-i értelmében: az olasz »dilettare« jelentése »gyönyörködni«, »élvezetet találni valamiben«, s a tudós Renan szerint a »dilettáns« az élet legmagasabb rendű élvezője. Mindent igyekszik megérteni, de semminek sem adja magát oda teljesen.” Beszédes, ahogy az interjú folytatásában a különböző nyelvekről szól: „számomra minden ismeret szellemi kaland, ilyen kaland az ún. posztmodern vers és irodalomtudomány is. Kevesebbnek, sőt csonkának érezném magamat, ha nem tanultam volna meg a nyelvüket. Mint ahogy korábban megtanultam a népiek és avantgardisták nyelvét is. Persze, ez a tanulás nem megy anélkül, hogy az ember ideig-óráig népinek, avantgárdnak vagy akár posztmodernnek érezze magát, de – ha nem is »ellenérzésekkel« – fenntartással kezeltem és kezelem minden irodalmi státuszomat, s az

igazi énem valószínűleg a megismerésben, az ismeretben, a szellemi kalandban élvezetet találó emberé”.

A kalandban élvezetet lelő tudóssal és költővel – egyszerre mindjárt kettővel is – az olvasó maga is kalandozhat. Klasszikus szerzőink (József Attila, Radnóti, Dsida, Weöres, Esterházy, Ottlik, Hamvas, Grendel), kortárs nagyjaink (Tolnai Ottó, Kőrösi Imre, Lengyel Péter), de csehek és szlovákok is (Hrabal, Holan, Milan Rúfus) mind ott vannak Tőzsér magán-pantheonjában. Ugyanolyan szeretettel köszönt tőle földrajzilag (vagy akár szemléletben is) távolabbiakat (a szegedi Tiszatáj vagy a kecskeméti Forrás folyóiratot), ahogy szóba hozza földijeit, Erdélyi Gézát vagy Tóth Lászlót. A harmadik, *Köszöntés és végső tiszteletadás* című fejezetben sorakozó hosszabb-rövidebb írások címzettjei pályatársak, mindegyik szöveg hamisítatlan Tőzsér-írás, miközben a megszólítottakkal azok stílusát mímelve párbeszédbe is lép. Ugyanakkor mikro-irodalomtörténetek is ezek a szövegek, külön kiemelkedik a Grendel Lajosról szóló két szöveg, az egyik még a hatvanéves szerzőt köszönti, a másik búcsúzik az elhunyt szerzőtársától. Az időtényező másképp is meghatározó: Tőzsér képes önmagát is újraolvasni és revideálni az akkori látásmódját, azaz szó szerint másképp ránézni és rálátni és mindezt meg is írni.

Az külön nagy erénye, hogy mindezt a szlovákiai magyar irodalommal kapcsolatos vitába (újra)beszállva teszi, nem kihagyva a személyességet. Ez az említett szöveg a Korunk folyóirat ankétjára íródott még 2013-ban, de hasonló elvek mentén fogalmaz Tőzsér a *Klumpa* című írásban, mely a szlovákiai magyar irodalom helyzetét megvitatandó éveken át tartó irodalmi szimpózium-sorozathoz (ún. Somorjai disputa, illetve Szőrös Kő-vita) kapcsolódik és elsősorban a hagyománytörténéssel foglalkozik (egy másik, szintén 2013-as cikkel együtt). Hozzászólásaiban, reflexióiban és állításaiban tudós, formáltságban költő, ez teszi hitelessé, ugyanakkor olvasmányossá is a szövegeket. A saját maga által említett „kettős ügynöki” mivolt termékenységet munkál: miközben határozott álláspontja van, képes és akar is a más véleménnyel találkozni, ütközni, azt megismerni és érvényesnek tartani. Eközben pedig ilyen mondatok kerülnek ki a keze alól, mint a már említett Klumpa című írás nyitómondata: „Ó, hányszor rúgtam már le a lábamról a »szlovákiai magyar irodalom« klumpáját, hogy az irodalom *egyetemének* szentélyébe léphessek, de az ördögfiak állandóan visszakötözik a lábamra az ormótlan jószágot, hogy tovább botladozzam benne!” Máshol meg arról ír, hogy Tolnai Ottó verse úgy tölti meg az egyébként Petőfi elfogyó gyertyaszálát idézően vékony Alföld folyóiratot, mint Jézus öt hala a 4000 ember gyomrát. Megint máshol Einsteint és a relativitáselméletet hívja játékba, és arról beszél, hogy „az olvasó a mű relativitásgörbületét és a működését érzékeli és ennek alapján kezd hinni a mű világervényében és az alkotóban”. És teszi mindezt azzal a játékos szabadsággal, aminek háttéréről saját curriculum vitae-jében azt mondja: „talán ez a nyelv tett költővé, ha állíthatja magáról bárki is, hogy költő... hosszú és kanyargós írói-költői pályám utóbbi évtizedeiben éppen ezt az elméleti-szépirodalmi

hasadtságomat próbálom bizonyos (saját használatra esszé-verseknek nevezett) szövegekben felszámolni. Kicsit Derrida ismert szentenciáját magamhoz szelídítve, aki szerint a filozófiát irodalomként, az irodalmat filozófiakén kell művelni”.

Erdélyi Géza református püspök könyve kapcsán (*Egy igaz ember igaz könyvéről. Erdélyi Géza: Hűség*) idézi annak fülszövegét, mondván: „a püspök könyve nem teológia, hanem színes, lebilincselő, történelmi olvasmány, egyúttal hiteles forrásmű, kordokumentum. És családtörténet.” Ugyanezt állítom *A lélek hosszaról*, azt tehát, hogy Tőzsér Árpád kötete a magyar és a közép-európai irodalom nevű család történetének egy színes, lebilincselő, egyúttal hiteles forrásműve, kordokumentuma. Nem kérdés, hogy várom a következő fejezeteket.

(Tőzsér Árpád: A lélek hossza. Gondolat, Budapest, 2020)

Harmónia